

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри
економіки підприємства
та організації бізнесу
Протокол №1 від 02.09.2024 р.

ПОГОДЖЕНО

Проректор з навчально-методичної роботи

Каріна НЕМАШКАЛО

МЕТОДИ ТА ТЕХНІКИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність	051 «Економіка»
Освітній рівень	другий (магістерський)
Освітня програма	Економіка бізнесу

Статус дисципліни

Мова викладання, навчання та оцінювання

обов'язкова

українська

Розробник:
д.е.н., проф.

Дмитро Шиян

Завідувач кафедри
економіки підприємства та
організації бізнесу

Тетяна ВЛАСЕНКО

Гарант програми

Тетяна ВЛАСЕНКО

Харків
2025

ВСТУП

Навчальна дисципліна "Методи та техніки наукових досліджень" є фундаментальною методологічною дисципліною, яка має міждисциплінарний характер, охоплює узагальнені проблеми організації, методологічного, психолого-педагогічного й мовного забезпечення науково-дослідницької діяльності, практики її здійснення.

Сучасний фахівець економічного профілю повинен мати не тільки глибоку професійну підготовку, а й певний обсяг знань у галузі наукових досліджень, що передбачає засвоєння методологічних засад наукової праці, уміння збирати й опрацьовувати інформацію, розробляти логіку наукових досліджень, аналізувати одержані результати та оформляти їх у вигляді наукового звіту, презентаційних матеріалів.

Навчальна дисципліна "Методи та техніки наукових досліджень" є обов'язковою навчальною дисципліною та вивчається згідно з навчальним планом підготовки фахівців другого (магістерського) освітнього рівня спеціальності 051 "Економіка", освітньої програми "Економіка бізнесу" для всіх форм навчання.

Мета навчальної дисципліни: формування у здобувачів системи компетентностей щодо методів проведення наукових досліджень, публікації їх результатів, принципів ведення наукової дискусії.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
РН1	ЗК1, ЗК2, ЗК8
РН3	СК5
РН5	ЗК1, ЗК7, СК1, СК5
РН7	ЗК2, ЗК8, СК1
РН8	СК1
РН9	СК1, СК3
РН10	ЗК2
РН11	ЗК2, ЗК7, ЗК8, СК1, СК5

Де:

РН1. Формулювати, аналізувати та синтезувати рішення науково-практичних проблем;

РН3. Вільно спілкуватися з професійних та наукових питань державною та іноземною мовами усно і письмово;

РН5. Дотримуватися принципів академічної доброчесності;

РН7. Обирати ефективні методи управління економічною діяльністю, обґрунтовувати пропонувані рішення на основі релевантних даних та наукових і прикладних досліджень;

РН3. Збирати, обробляти та аналізувати статистичні дані, науково-аналітичні матеріали, необхідні для вирішення комплексних економічних завдань;

РН9. Приймати ефективні рішення за невизначених умов і вимог, що потребують застосування нових підходів, методів та інструментарію соціально-економічних досліджень;

РН11. Визначати та критично оцінювати стан та тенденції соціально-економічного розвитку, формувати та аналізувати моделі економічних систем та процесів;

ЗК1. Здатність генерувати нові ідеї (креативність);

ЗК2. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК7. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів);

ЗК8. Здатність проводити дослідження на відповідному рівні;

СК1. Здатність застосовувати науковий, аналітичний, методичний інструментарій для обґрунтування стратегії розвитку економічних суб'єктів та пов'язаних з цим компетентності управлінських рішень;

СК3. Здатність збирати, аналізувати та обробляти статистичні дані, науково-аналітичні матеріали, які необхідні для розв'язання комплексних економічних проблем, робити на їх основі обґрунтовані висновки;

СК5. Здатність визначати ключові тренди соціально-економічного та людського розвитку.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1.

Поняття та принципи методології наукових досліджень

Тема 1. Основні положення наукової методології

1.1. Суть наукового пізнання та знання.

Компоненти наукового пізнання. Поняття наукового пізнання, пізнавальної діяльності, наукової проблеми, гіпотеза, концепція, наукової теорії.

1.2. Поняття наукового дослідження: основні ознаки та характеристики.

Ознаки наукового дослідження. Поняття мети наукового дослідження, фундаментальних досліджень, прикладних досліджень, об'єкта наукового дослідження, предмета наукового дослідження. Етапи наукового дослідження.

1.3. Сутнісна характеристика методології наукових досліджень.

Поняття методології науки. Підходи до визначення методології. Поняття теоретичних та емпіричних досліджень. Етапи емпіричних досліджень. Принципи методології.

Тема 2. Загальні методи наукових досліджень

2.1. Поняття та базові характеристики методів наукового дослідження.

Класифікація методів наукових досліджень залежно від сфери застосування та рівня узагальнення. Види загальних (філософських) методів. Основні характеристики, що визначають вибір методів наукового дослідження. Послідовність застосування методів дослідження. Поняття та визначення методів наукових досліджень.

2.2. Методи емпіричних наукових досліджень

Види методів емпіричних наукових досліджень. Види методів емпіричних наукових досліджень. Специфічні методи наукових досліджень. Екстраполяція. Інтерполяція.

Тема 3. Джерела економічної інформації та сучасні методи її збирання та обробки

3.1. Інформаційне забезпечення наукового дослідження.

Поняття економічної інформації, інформаційного забезпечення. Класифікація економічної інформації.

3.2. Види джерел інформації.

Поняття наукового документу, навчальних матеріалів, наукових матеріалів, статистичних матеріалів. Види документів науково-технічної інформації. Види наукових матеріалів.

3.3. Пошук, відбір та нагромадження наукової інформації.

Види інформаційного пошуку. Принципи пошуку інформації. Способи фіксації інформації.

3.4. Статистичне спостереження, його основні форми та види.

Статистичне спостереження. Державна статистична діяльність. Фінансова звітність.

Змістовий модуль 2. Спеціальні методи проведення економічних досліджень

Тема 4. Використання методів оцінки сукупності та групування даних

4.1. Поняття про зведення і групування статистичних матеріалів.

Статистичне зведення. Централізоване і децентралізоване зведення. Аналітичні групування. Факторні і результативні групування.

4.2. Види статистичних групувань.

Структурна та аналітичні групування. Факторні та результативні групування.

4.3. Визначення кількості груп і величини інтервалів.

Атрибутивні та кількісні ознаки. Визначення кількості груп за формулою Стерджеса. Формула визначення інтервалів групування. Поняття генеральної і вибіркової сукупності. Попередня оцінка сукупності за допомогою описової статистики в Excel. Побудова гістограми сукупності в Excel. Використання програмного продукту Excel з метою автоматизації побудови груп по даним сукупності.

4.4. Теоретичні основи вибіркового методу.

Статистичні спостереження. Суцільні та несуцільні спостереження. Генеральна та вибіркова сукупності. Генеральну і вибіркову сукупності. Статистична оцінка параметрів розподілу. Зміщена та незміщена статистична оцінка. Надійна, ефективна та достатня статистична оцінка.

Тема 5. Використання методів оцінки динамічних рядів

5.1. Поняття про ряди динаміки та їх види.

Поняття динаміки та рядів динаміки. Ряди динаміки абсолютних, відносних і середніх величин. Моментні та періодичні ряди динаміки.

5.2. Показники інтенсивності динаміки і способи їх обчислення.

Поняття поточного, базисного рівня ряду динаміки. Ланцюговий та базисний абсолютний приріст в рядах динаміки. Показники темпу зростання та приросту динамічного ряду. Абсолютне значення 1% приросту.

5.3. Способи визначення основної тенденції розвитку в рядах динаміки.

Абсолютне прискорення (уповільнення), темп прискорення (уповільнення) абсолютної швидкості, коефіцієнт прискорення (уповільнення) відносної швидкості розвитку динамічного ряду. Особливості використання ковзної середньої при визначенні тенденцій динамічного ряду. Приведення рядів динаміки до єдиної основи. Використання програмного продукту Excel з метою графічного відображення рядів динаміки, визначення ковзного середнього, ковзної швидкості. Прогнозування динамічних рядів за різними трендами в програмному продукті Excel. Оцінка адекватності прогнозних даних.

Тема 6. Використання кореляційно-регресійного аналізу в економічних дослідженнях.

6.1. Види та значення взаємозв'язків в економіці.

Проблема виявлення зав'язків в економіці. Причина та наслідки в економічній практиці. Поняття функціонального та стохастичного зв'язку.

6.2. Поняття кореляційного аналізу.

Кореляційні зв'язки в економіці. Прямий та обернений кореляційний зв'язок. Прямолінійна та криволінійна кореляція.

6.3. Види кореляційного аналізу.

Парна та множинна кореляція. Коефіцієнт кореляції. Коефіцієнт детермінації. Рівняння регресії та її економічний зміст. Поняття та критерії надійності кореляції. Автокореляція та мультиколінеарність. Використання блоку «Аналіз даних» програмного продукту Excel з метою розрахунку та визначення параметрів регресії, кореляції. Перевірка надійності кореляційного аналізу. Прогнозування результатів за допомогою регресійної функції.

Перелік практичних (семінарських) занять / завдань за навчальною дисципліною наведено в табл. 2.

Перелік практичних (семінарських) занять / завдань

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 1. Семінарське заняття 1	Наука як суспільне явище
Тема 2. Семінарське заняття 2	Поняття та особливості наукового методу
Тема 3. Семінарське заняття 3	Особливості роботи з інформацією в умовах цифрових технологій
Тема 4. Практичне завдання 4	Попередня оцінка сукупності за допомогою описової статистики в Excel. Побудова гістограми сукупності в Excel. Проведення групування даних в програмному продукті Excel
Тема 5. Практичне завдання 5	Побудова графіків та оцінка характеру динамічного ряду в програмному продукті Excel. Прогнозування динамічних рядів за різними трендами в програмному продукті Excel. Оцінка адекватності прогнозних даних.
Тема 6. Практичне завдання 6	Використання блоку «Аналіз даних» програмного продукту Excel з метою розрахунку та визначення параметрів регресії, кореляції. Перевірка надійності кореляційного аналізу. Прогнозування результатів за допомогою регресійної функції.

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл. 3.

Перелік самостійної роботи

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 1 - 6	Вивчення лекційного матеріалу та наукових публікації за темою
Тема 1 - 3	Підготовка до семінарських занять
Тема 4 - 6	Підготовка до практичних занять
Тема 1 - 6	Підготовка до заліку

Кількість годин лекційних, практичних (семінарських) занять та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ

При викладанні навчальної дисципліни використовуються такі методи навчання: установчі лекції (тема 1), проблемні лекції (тема 2, 3), оглядові лекції (теми 4, 5, 6), робота в малих групах (тема 4, 5). При проведенні семінарського заняття (тема 1, 2, 3) проводиться дискусія навколо попередньо визначеної теми, до яких здобувачі вищої освіти готують тези виступів на підставі індивідуально

виконаних завдань. При проведенні практичних занять за темою 4, 5, 6 використовується програмний продукт Excel.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів:

- для дисциплін з формою семестрового контролю залік: максимальна сума - 100 балів; мінімальна сума - 60 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

Семестровий контроль проводиться у формі диференційованого заліку.

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю.

Під час викладання навчальної дисципліни використовуються наступні контрольні заходи: доповіді на семінарах (15 балів), виконання практичних завдань (15 балів), письмова контрольна робота (30 балів), колоквиум (40 балів).

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Методологія та організація наукових досліджень : методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня усіх спеціальностей [Електронний ресурс] / уклад. О. І. Пушкар. – Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2023. – 110 с. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/28496>

2. Пушкар О. І. Методологія та організація наукових досліджень [Електронний ресурс] : навч. посіб. / О. І. Пушкар ; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. - Електрон. текстові дан. (9,76 МБ). - Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. - 866 с. : іл. - Загол. з титул. екрану. - Бібліогр.: с. 849-852. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/23346>

3. До проблеми розмежування наукової теорії, методології та філософії науки у світлі діяльнісного підходу / О. П. Просяник : Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології: зб. наук. праць. Слов'янськ: Б.І. Маторіна, 2019. – Вип. 8. – Ч.1. – С. 51-56. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/21931>

4. Alvise De Biasio, Nicolò Navarin, Dietmar Jannach, Economic recommender systems – a systematic review, Electronic Commerce Research and Applications, Volume 63, 2024, 101352, <https://doi.org/10.1016/j.elerap.2023.101352>

Додаткова

5. Методи та техніки наукових досліджень. Методичні рекомендації до комплексного тренінгу для здобувачів вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» освітньої програми «Міжнародна економіка» другого (магістерського) рівня [Електронний ресурс] / уклад. О. В. Кот, Ю. В. Федотова; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця.- Електрон. текстові дан. (623 КБ). - Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2024. - 28 с URL: <https://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/30800>.

6. Шиян Д. Вплив цифрових технологій на рівень і якість життя населення в Україні / Д. Шиян, Н. Шиян, Є. Севрюкова та ін. // Journal of Innovations and Sustainability. - 2024. - Vol. 8. - No. 3. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/34868>

7. Шиян Д. В. Цифрові технології як фактор формування людського капіталу в Україні / Д. В. Шиян, Є. О. Севрюкова, М. О. Євдокімова // Економіка та управління АПК. - 2022. - № 2. - С. 80–86. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/32135>

Інформаційні ресурси

8. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>

9. Державна служба статистики України / [Електронний ресурс]. URL: www.ukrstat.gov.ua

10. Економіка розвитку. [Електронний ресурс]. URL: <https://ecdev.com.ua/uk>

11. Актуальні проблеми економіки. [Електронний ресурс]. URL: <http://eco-science.net>

12. Сайт ПНС Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця. Методичне забезпечення з навч. дисципліни «Методи та техніки наукових досліджень» [Електронний ресурс] / Д.В. Шиян URL: <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=11948>